

STYRDOKUMENT I BOTKYRKA KOMMUN

Riktlinje om företrädare och fullmakt

Strategi

Program

Plan

Policy

Riktlinje

Regler

Diarienummer: VON/2025:00149

Dokumentet är beslutat av: Vård- och omsorgsnämnden

Dokumentet beslutades den: 16 juni 2025

Dokumentet gäller för: Vård- och omsorgsförvaltningen

Dokumentet gäller till den: tills vidare

**BOTKYRKA
KOMMUN**

Dokumentet ersätter: Riktlinje om företrädare och fullmakt VON/2019:187

Dokumentansvarig är: Omsorgsdirektör

För revidering av dokumentet ansvarar: Kvalitet och utredning

För uppföljning av dokumentet ansvarar: Kvalitet och utredning

Innehåll

Inledning	4
Syfte	4
Lagar och föreskrifter.....	4
Målgrupp.....	4
Roller och ansvar.....	4
Avgränsning	4
Ställföreträdare	5
Barn	5
God man och förvaltare för vuxna.....	5
Makar och sambor.....	6
Anhöriga ställföreträdare	6
God man.....	7
Förvaltare	7
Nämndens anmälningsskyldighet	8
Framtidsfullmakt.....	8
Ombud och fullmakt	9
Allmänt	9
Biträde	9
Ombud.....	10
Fullmakt.....	10
Fullmakt och personer med nedsatt beslutsförmåga.....	11
Källhänvisning	12

**BOTKYRKA
KOMMUN**

Inledning

I ärenden som behandlas inom vård- och omsorgsnämnden, och som berör vuxna personer, företräder den enskilde sig själv. Den enskilde har dock i olika avseenden rätt till ombud och biträde som hjälp och stöd vid kontakt med vård- och omsorgsnämnden rörande sitt ärende. Det kan även förekomma situationer där den enskilde av någon anledning behöver hjälp med att sörja för sin person, egendom eller juridiska angelägenheter.

Vid handläggning ärenden och genomförande av insatser inom vård- och omsorgsnämndens område måste det vara klart om den enskilde själv för sin talan eller om det är någon annan som företräder personen. Vid fall då den enskilde anlitar ett ombud som företräder denne krävs en fullmakt.

Det finns även olika typer av fullmakter som kan komma att bli aktuella i olika skeden inom vård- och omsorgsnämndens verksamhet.

Syfte

Syftet med riktlinjen är att redogöra för vad som gäller i fråga om företrädare för barn respektive för vuxna. Att utifrån lagstiftningskrav redogöra för vem som kan och ska företräda respektive stödja den enskilde att tillvarata sina rättigheter, som i förlängningen ska säkerställa rättssäkerhet och likabehandling. Riktlinjen ska även fungera som ett stöd i det praktiska arbetet med individuella bedömningar som alltid ska göras.

Lagar och föreskrifter

Se källhänvisning på sista sidan i detta dokument.

Målgrupp

Målgrupp för riktlinjen är samtliga verksamma inom vård- och omsorgsnämnden. Främst berörs biståndshandläggare inom vård- och omsorgsnämnden.

Roller och ansvar

Samtliga medarbetare inom vård- och omsorgsnämnden har ansvar för att känna till det regelverk som riktlinjen behandlar. Verksamhetschefen har det övergripande ansvaret för att riktlinjen omsätts i rutiner på de enheter som berörs.

Avgränsning

I riktlinjen belyses endast de områden som ingår i vård- och omsorgsnämndens befogenheter enligt reglementet. På grund av det behandlas således inte vissa

delar helt uttömmande då dessa inte är helt applicerbara på vård- och omsorgsnämndens verksamhet, exempelvis är delarna som berör barn begränsade till att omfatta endast förhållanden reglerade av lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS.

Ställföreträdare

Barn

Den som har vårdnaden om ett barn är vårdnadshavare. Vårdnadshavaren har rätt och dessutom skyldighet att bestämma om barnets personliga förhållanden och ska se till att barnets behov av omvårdnad, trygghet och en god fostran blir tillgodosedda.¹ När ett barn har två vårdnadshavare ska de i regel fatta gemensamma beslut om åtgärder som rör barnet.

Vårdnaden om ett barn består tills barnet har fyllt 18 år. Generellt gäller att en vårdnadshavare mot bakgrund av barnets ålder och utveckling ska ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål ju äldre barnet blir. Ett barn som har fyllt 15 år har rätt att själv föra sin talan i mål och ärenden enligt LSS. Om det är uppenbart att barnet saknar förmåga att på egen hand ta ställning i frågan kan vårdnadshavare, god man, förmyndare, förvaltare eller framtidsfullmakthavare ansöka om insatser för barnet.

För det fall det finns två vårdnadshavare måste båda stå bakom en ansökan om insats enligt LSS, om inte socialnämnden² fattar beslut om åtgärden med stöd av 6 kap. 13 a § föräldrabalken, FB. När vårdnadshavarna bor tillsammans kan man som regel utgå från att båda vårdnadshavarna får del av de försändelser som skickas till bostadsadressen. I de fall där vårdnadshavarna inte bor tillsammans ska kommunikering som huvudregel ske med var och en av dem. Om det undantagsvis finns förutsättningar för kommunikering med endast en av vårdnadshavarna måste det framgå av akten varför den andra vårdnadshavaren inte beretts möjlighet att yttra sig.³

God man och förvaltare för vuxna

När det kommer till handläggning som rör vuxna personer är det i regel den enskilde som företräder sig själv, under förutsättning att det inte finns någon annan person som har i uppdrag att företräda den enskilde. Nedan redogörs för vad som gäller i fråga om god man och förvaltare, vilket också har en nära koppling till anhörigas ställning och befogenheter. Inledningsvis kommer även maka och makes ställning behandlas.

¹ 6 kap. 2 § andra stycket FB.

² 6 kap. 13 a § FB ger alltså socialnämnden möjlighet att besluta att vissa åtgärder inom hälso- och sjukvården samt socialtjänsten får vidtas trots att barnets vårdnadshavare inte är överens om det. Vid fall detta skulle förekomma inom vård- och omsorgsnämnden måste således frågan väckas och adresseras till socialnämnden som beslutar i fråga.

³ Se JO:s beslut 2008-04-17, dnr. 1105-2008.

Makar och sambor

För gifta par föreligger ett lagstadgat gemensamt ansvar för den gemensamma ekonomin. Ifall då den ena maken inte kan sköta sina angelägenheter, på grund av sjukdom eller bortavaro, har den andra maken vissa befogenheter.⁴ Däremot ges inte någon generell rätt till att företräda den andra maken eller maken. Rätten att agera är starkt begränsad och bör endast kunna tillämpas vid akuta och oväntade situationer.

Anhöriga ställföreträdare

Enligt bestämmelser i föräldrabalken, FB, har anhöriga rätt att företräda enskilda som inte längre kan ta hand om sina ekonomiska angelägenheter.⁵ Om den enskilde drabbas av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller något liknande blir anhörigbehörigheten aktuell. Vilka som är behöriga att företräda den enskilde är i tur och ordning den enskildes

1. maka/make eller sambo,
2. barn,
3. barnbarn,
4. föräldrar,
5. syskon och
6. syskonbarn.

Behörigheten innefattar vardagliga rättshandlingar med anknytning till den dagliga livsföringen. Det kan handla om exempelvis att ingå avtal eller att sköta ekonomin genom att genomföra vardagliga betalningar. I behörigheten ingår även att ansöka om förmåner för den enskilde, om detta bedöms ha anknytning till den enskildes dagliga livsföring. Det kan röra sig om förmåner enligt socialförsäkringsbalken, såsom bostadsbidrag eller bistånd enligt socialtjänstlagen såsom exempelvis hemtjänst.⁶

Vad som har betydelse för den enskildes dagliga livsföring skiftar från individ till individ. Anhörigas insatser behöver därför utgå från den livssituation och de behov som den enskilde har. Om behoven förändras, måste även insatserna förändras, allt under förutsättning att de åtgärder som är tänkta att vidtas faller inom anhörigbehörigheten. Den enskilde ska genom anhörigas insatser kunna behålla den standard som denne är van vid.⁷

Det ska röra sig om uppenbara fall av beslutsförmåga som resulterar i att anhöriga får denna behörighet. Lagstiftaren är tydlig med att det inte ska råda

⁴ 6 kap. 1 § ÄktB.

⁵ 17 kap. 1 § FB.

⁶ Prop. 2016/17:30, sid. 86–88.

⁷ Prop. 2016/17:30, sid. 136.

någon tvekan om det.⁸ Det är de anhöriga själva som ska göra bedömningen och det krävs inte något läkarintyg eller liknande.⁹ Om det uppkommer situationer där den enskilde och den anhörige har motstridiga intressen ska jäv anses föreligga och då upphör anhörigbehörigheten att gälla.¹⁰

I fall där den enskilde har en god man, förvaltare eller framtidsfullmaktshavare ska inte anhörigbehörigheten vara giltig i den delen.¹¹

Slutligen bör även påpekas att en anhörig inte med stöd av anhörigbehörigheten har rätt att ta del av sekretesskyddade uppgifter.¹² För mer information kring offentlighet och sekretess, vänligen se *Riktlinje för utlämnande av handling*.

God man

När en person på grund av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande behöver hjälp med att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller ha omsorg om sin person kan det finnas behov av en god man. Det är tingsrätten som beslutar om den enskilde ska ha en god man och vad som ska ingå i godmansuppdraget. Den enskilde måste samtycka till beslut om godmanskap, om det inte är möjligt att inhämta ett samtycke från den enskilde ska detta styrkas, exempelvis genom ett läkarintyg.¹³

Den som har en god man besitter hela sin rättsliga handlingsförmåga. Det innebär att den gode mannen måste ha den enskildes samtycke till samtliga åtgärder. Däremot krävs dock inte den enskildes samtycke för de rättshandlingar som avser den dagliga hushållningen, exempelvis inköp av livsmedel och kläder, betalning av hyra och så vidare.

Vid fall då den gode mannen begär ut handlingar eller uppgifter rörande den enskilde ska alltid en sedvanlig sekretessprövning göras. Läs mer om detta i *Riktlinje för utlämnande av handling*.

Förvaltare

Om den enskilde på grund av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande är ur stånd att vårda sig eller sin egendom kan en förvaltare förordnas. I uppdraget som förvaltare ingår samma uppgifter som för god man, det vill säga att bevaka den enskildes rätt, förvalta egendom och ha omsorg för person. Det är tingsrätten som beslutar om den enskilde ska förordnas en förvaltare samt vad som ska ingå i uppdraget.

⁸ Prop. 2016/17:30, sid. 136.

⁹ 17 kap. 1 § FB.

¹⁰ 17 kap. 4 § andra stycket FB och prop. 2016/17:30, sid 139.

¹¹ 17 kap. 3 § FB.

¹² Prop. 2016/17:30, sid 96.

¹³ 11 kap. 4 § FB och Handläggning och dokumentation, sid 302.

Förvaltaren har, till skillnad från god man, inom ramen för sitt uppdrag ensamt förfogande över den enskildes egendom och företräder ensam den enskilde i alla angelägenheter som omfattas av uppdraget. Det innebär att förvaltaren inte behöver inhämta samtycke från den enskilde. Förvaltaren är behörig att ensam ingå avtal eller andra rättshandlingar för den enskildes räkning, under förutsättning att detta ryms i förvaltarens uppdrag. Däremot kan förvaltaren lämna sitt samtycke till att den enskilde själv får företa rättshandlingar i angelägenheter som omfattas av uppdraget.¹⁴

Gemensamt för god man och förvaltare

Varken en god man eller en förvaltare kan samtycka till att insatser ges mot den enskildes vilja eller att använda tvångsåtgärder. För att kunna göra det krävs stöd av lag.

I ett avgörande från hovrätten har frågan kring huruvida en god man eller förvaltare kan ansöka om insatser för sin den enskilde vilken har nedsatt beslutsförmåga. Hovrätten anser att medicinska vård- och behandlingsåtgärder är av en sådan personlig art att en självständig beslutanderätt inte kan anses föreligga för en förvaltare, om den enskilde motsätter sig vården. Utan stöd i lag kan heller inte någon tvingas att anordna sitt boende på ett visst sätt eller att underkasta sig vårdåtgärder.¹⁵

För mer information om självbestämmande och samtycke, vänligen se *Riktlinje för samtycke*.

Nämndens anmälningsskyldighet

Vid fall då vård- och omsorgsnämnden anser att en god man eller förvaltare behöver förordnas alternativt att någon inte längre behöver ha en förvaltare är nämnden skyldig att anmäla detta till överförmyndaren.¹⁶

Framtidsfullmakt

En framtidsfullmakt innebär att fullmaktsgivaren ger i uppdrag åt en annan person att utöva ett uppdrag efter en framtida tidpunkt då fullmaktsgivaren inte längre kan hantera sina angelägenheter. Fullmaktsgivarens brist på beslutsförmåga är avgörande för om framtidsfullmakten träder i kraft och därmed kan användas av fullmaktshavaren. Kraven på att en framtidsfullmakt ska träda i kraft är något högre än för att godmanskap ska få anordnas. Fullmaktsgivaren ska på grund av sitt hälsotillstånd inte ha förmåga att ta hand sina angelägenheter. Framtidsfullmakten får avse ekonomiska och personliga angelägenheter, däremot får den inte avse medicinsk vård.

¹⁴ Handläggning och dokumentation, sid. 304–305.

¹⁵ Hovrätten över södra Skåne och Blekinge, mål nr. ÖÄ 1368–07, 2007-07-17.

¹⁶ 5 kap. 3 § socialtjänstförordningen, SoF.

Den som har fyllt 18 år och har förmåga att ha hand om sina angelägenheter får upprätta en framtidsfullmakt.¹⁷ Uttrycket ”förmåga att ha hand om sina angelägenheter” är inte i detta sammanhang detsamma som rättshandlingsförmåga. Det ska förstås som en mer individuellt bestämd förmåga och är detsamma som beslutsförmåga. Däremot ska den som vill upprätta en framtidsfullmakt, enligt allmänna principer, även ha rättshandlingsförmåga. Om fullmaktsgivaren vid upprättandet av framtidsfullmakten inte har förmåga att ta hand om sina angelägenheter är detta en grund för ogiltighet hos fullmakten. Det som avses här är alltså personens beslutsförmåga då själva upprättandet ägde rum.

Nämnden har som tredje man inte någon möjlighet att kontrollera framtidsfullmaktens giltighet. Framtidsfullmakten är giltig när fullmaktsgivaren blir beslutsoförmögen. Det är fullmaktshavaren som avgör när detta inträffar. Fullmaktshavaren kan även ansöka hos tingsrätten om att tingsrätten ska besluta att framtidsfullmakten har blivit gällande. En sådan ansökan kan vara bra att göra om fullmaktshavaren är osäker på om fullmaktsgivaren är beslutsoförmögen. Det kan också vara bra att göra en sådan ansökan om fullmaktsgivaren eller fullmaktsgivarens anhöriga inte håller med fullmaktshavaren om att fullmaktsgivaren är beslutsoförmögen. Det kan även stå som ett krav i framtidsfullmakten att tingsrätten ska pröva om fullmakten har trätt i kraft för att den ska börja gälla.

Ombud och fullmakt

Allmänt

Den som är part i ett ärende hos vård- och omsorgsnämnden har rätt att anlita ett ombud eller ett biträde.¹⁸ Rätten att använda sig av ombud och biträde är en grundläggande och självklar del i den svenska rättstraditionen.¹⁹

Biträde

Biträdet är en person som biträder och hjälper den enskilde att företräda denne. Den som agerar som biträde har inte någon rätt att vidta rättsliga åtgärder för den enskilde, som exempelvis att överklaga ett beslut. Biträdet hjälper i stället den enskilde utan att uppträda i dennes ställe. Kommunikering och annan skriftväxling ska alltid ske med den enskilde, inte biträdet.

Biträdet har inte någon fullmakt då det är den enskilde som företar sig alla rättshandlingar själv.

¹⁷ 3 § lag om framtidsfullmakter.

¹⁸ 14 § FL.

¹⁹ Ahlström, Förvaltningslag (2017:900) 14 §, Lexino 2017-12-22.

Ombud

Ett ombud har i uppdrag av den enskilde att helt eller delvis representera denne. Ombudet måste ha en fullmakt som anger uppdraget. Så länge ombudet håller sig inom ramen för det som fullmakten avser blir rättshandlingarna juridiskt bindande för den enskilde. Därmed måste det stå klart vem eller vilka som är ombud samt vad fullmakten omfattar.

Fullmakt

Det kan förekomma olika situationer då vård- och omsorgsnämnden behöver skaffa en bekräftelse på att en person som säger sig företräda den enskilde verkligen gör det. Det kan även behövas en utredning kring fullmaktens omfattning och eventuella begränsningar. Enligt förvaltningslagen, FL, får en myndighet begära att ett ombud ska styrka sin behörighet genom en skriftlig eller muntlig fullmakt. Nämnden behöver inte ange något skäl för en sådan begäran. Det kan vara behövligt att utnyttja en sådan möjlighet exempelvis i fråga att säkerställa ombudets faktiska behörighet i ett ärende som är av stor betydelse för den enskilde. Det kan även vara befogat vid fall där ombudets behörighet i ett ärende kan ifrågasättas eller om behörigheten är oklar. Den enskilde ska själv avgöra om fullmakten ska vara skriftlig eller muntlig. En muntlig fullmakt kan vara aktuell vid fall där någon följer med den enskilde för att bistå vid ett möte med en handläggare hos en myndighet.

En fullmakt ska innehålla ombudets namn. Det är inte möjligt att som ombud ange exempelvis ”den som innehar denna fullmakt”, utan det måste preciseras vem ombudet är.²⁰ Utöver ombudets namn måste även uppdragets omfattning preciseras. Omfattningens precision ska dock inte tolkas alltför restriktivt. Det kan exempelvis förekomma att enskild tar hjälp av en närstående som företräder den i kontakten med nämnden. En myndighet ska typiskt sett kunna utgå från att ett ombud som medverkar vid ett personligt möte har rätt att företräda den enskilde i allt som angår det aktuella mötet. Under förutsättning att den enskilde utan särskild reservation uppger att denne vill företrädas av ombudet.²¹

En fullmakt, skriftlig som muntlig, gäller enbart med de begränsningar som eventuellt anges. Den som i ett ärende ger eller stödjer sig på en fullmakt måste redovisa eventuella begränsningar.

Skriftlig fullmakt

Vård- och omsorgsnämnden kan kräva att den person som utsetts till ombud lämnar in en skriftlig fullmakt. Detta gäller i huvudsak ärenden där nämnden anser det nödvändigt att kunna styrka att det faktiskt föreligger en fullmakt.

²⁰ SOU 2010:29 ”En ny förvaltningslag”, s. 321.

²¹ Ahlström, Förvaltningslag (2017:900) 15 §, Lexino 2017-12-22.

En skriftlig fullmakt ska vara undertecknad av den enskilde och innehålla uppgifter om uppdragets omfattning och ombudets namn.²² Den skriftliga fullmakten behöver inte vara bevittnad, däremot kan det förekomma fall där det kan vara befogat att begära att en fullmakt ska bevittnas. Om nämnden bedömer att det förhållandet att en fullmakt inte är bevittnad i ett visst ärende utgör hinder mot att lämna ut en handling till uppgivet ombud är det naturligtvis angeläget att ärendet hanteras formellt korrekt. Det vill säga att ett överklagbart avslagsbeslut om detta ska meddelas som då ger den enskilde möjlighet att föra upp frågan till domstolsprövning.²³

En fullmakt kan alltid återkallas av den enskilde. Det är av betydande vikt att med jämna mellanrum kontrollera att den skriftliga fullmakten, som lämnats vid ett tidigare tillfälle, fortfarande är giltig.

Muntlig fullmakt

Den enskilde kan lämna en muntlig fullmakt exempelvis vid ett möte med en biståndshandläggare. Om en muntlig fullmakt lämnas ska det dokumenteras i enlighet med kraven om dokumentationsskyldighet.²⁴ Om det finns en fullmakt sedan tidigare är nämnden ansvarig att kontrollera med fullmaktsgivaren att fullmakten är giltig och vad den omfattar. Dokumentationsskyldigheten som ovan nämndes omfattar även dokumentation av en sådan kontroll.²⁵

Fullmakt och personer med nedsatt beslutsförmåga

Vid fall där den enskilde, som har lämnat fullmakten, drabbas av nedsatt beslutsförmåga anses en tidigare utfärdad fullmakt inte längre vara giltig. I den statliga utredningen som låg till grund för förslaget som ledde till att bestämmelser om framtidsfullmakter beslutades, resonerar lagstiftaren kring frågor rörande beslutsförmåga.

Lagstiftaren framför att mycket talar för att en fullmakt i de flesta situationer saknar verkan när fullmaktsgivaren lider av bristande rättslig handlingsförmåga på det område fullmakten omfattar. I detta sammanhang resonerar lagstiftaren vidare kring att den som utfärdat en fullmakt inte ska riskera att fullmakten lever vidare då den som utfärdat fullmakten inte längre har kapacitet att återkalla den. Det kan leda till oönskade resultat då den som utfärdat fullmakten kan ha andra prioriteringar i ett sådant skede än vad denne hade i ett friskt tillstånd.²⁶

²² 15 § FL.

²³ JO-beslut 2003-03-19, dnr. 4038–2001.

²⁴ 14 kap. 3 § sol och 21 a § LSS.

²⁵ Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten, Socialstyrelsen, s. 309.

²⁶ SOU 2004:112, sid. 476.

Källhänvisning

Lagar och föreskrifter

Socialtjänstlag (2025:174)

Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade

Förvaltningslag (2017:900)

Föräldrabalk (1949:381)

Äktenskapsbalk (1987:230)

Socialtjänstförordning (2001:937)

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 2016/17:30

Statens offentliga utredningar (SOU)

SOU 2004:112

SOU 2010:29

Avgöranden

RÅ 1997 not. 165

ÖÄ 1368–07, 2017-07-17 (Hovrätten över södra Skåne och Blekinge)

JO-beslut

JO 2003-03-19, dnr 4038–2001

JO 2008-04-17, dnr 1105–2008

Nätbaserad litteratur

Författningskommentar till förvaltningslag (JP Infonet, 2019-10-29)

Författningskommentar till förvaltningslag (Zeteo, 2019-10-29)

Ahlström, Förvaltningslag (2017:900) 14 §, Lexino 2017-12-22

Vägledande dokument

Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten, Socialstyrelsen, 2015